

BOURDELAS, LAURENT: A KIRÁLYI HATALOM BÉKEIDŐBEN

Limousin XIV. század első felében

A XII.—XV. század között Franciaország-szerte fejlődik a királyi hatalom, egyszerre igyekezték uralma alá hajtani a nyughatatlan hűbérurakat, a klérust és a városok népét.

E tanulmány azt kívánja vizsgálni meghatározott időkeret (a XIV. század első fele) és egy adott hely (Limousin) vonatkozásában, hogy a királyi hatalom miként próbált előrehaladni és milyen ellenállással vagy nehézségekkel találta magát szemben.

Szándékosan választottam ezt az időszakot, mert egy rendkívül tevékeny és erős akaratú király szerepel ekkoriban: a „Szép”-nek nevezett IV. Fülöp, aki a pariage-okkal, a rendek összehívásával, a Marche-i grófság anektálásával hatalmas valóságos „fejlődési program”-ját állítja fel.... Másfelől a francia—angol háború újrakezdése előtti békeidőről van szó, amelyhez hozzátartozik a királyi hatalom más — nevezetesen katonai — eszközökkel történő fejlesztésének a kísérlete is. A helyzettől függően az uralkodók vagy szembe vagy azonos oldalra kerülnek a fejlődésük teljében levő konzuli városokkal és egy új gazdasági és politikai osztállyal: a polgársággal, amellyel ezentúl számolniuk kell. (...)

E cikket tanulmányozván a magyar olvasó belülről fogja „látni” a királyi hatalom fejlődését Limousinben és Franciaországban; egy olyan fejlődést, amely kétszáz év múltán elvezetett az *abszolút monarchiához*.

I. A Szép Fülöp korabeli nagy változások

A XIII. század végén a monarchia egyes — nagvonalúbb politika segéd-eszközeit megjelenni kívánó — segítőinél a királyi tekintély új felfogása jelenik meg: igen gyakran a dél-franciaországi legisták gondolataiból eredően e koncepció a feudális hagyományhoz képest radikális változást sugall; a legisták számára Franciaország királya „császár az országában”, független minden más hatalomtól, Istenét kivéve. A monarchia, kilépve a hűbéri keretből, egy új érintkezési formát vezet be alattvalóival: a „rendi”gyűlést. A hűbéri befolyás monarchikus lerázásának másik jele: a pariage-ok létrehozása, ami hatalmuk megőrzése érdekében egyezkedésre készteti a helyi hűbérurakat. Limousin hozzájárul a királyi hatalom gyarapodásának e folyamatához. Másrészt 1308-ban a Marche-i grófság egyesült a királyi birtokokkal, majd pedig Fülöp harmadik fia megkapta osztályrészül.

1. A rendek

a) A rendek összehívása és a limousiniak helyzete

Szép Fülöp azért hívja össze a három rendet, hogy megszilárdítsa hatalmát, vagy pedig, hogy tetteit igazolja. Így 1302-ben, amikor VIII. Bonifác pápa egy bullát ad ki, amelyben a Szentszék királyok feletti felsőbbségét hangoztatja, Fülöp érzi, hogy hatalmát veszély fenyegeti. Úgy dönt, hogy levelet küld a királyság nemeseinek, egyházainak, városainak, amelyben közli akaratát, miszerint 1302. április 8-án tanácskozni kíván velük. A gyűlést végül április 10-én tartják meg, és a résztvevők kinyilvánítják a korona iránti hűségüket. (A gyűlés Párizsban zajlik le.)

A limousini prelátsók és apátok, a királyság számos limousini származású főúrához hasonlóan kötelezik magukat, hogy a királyt és a királyságot még a pápa ellen is megvédik és kölcsönösen védelmezik egymást vele szemben, ha ellenük kívánna cselekedni: „Cum personam domini nostri regis Francie, statum, honorem et jura defendere teneamus, eidem domino regi promissimus, quod personam suam, domine regine et filii sui heredis in regno, statum, honorem, jura et libertates ejusdem, totis viribus, quantum secundum Deum poterimus, defendemus et in eorum tuicione sibi assistemus, contra quodcumque personam, que eum vellet impetere, statum, honorem, jura et libertates ejus infringere, aut eciam annullare, eciam contra dominum B. Papam octavum, qui multa contra eos et regnum Francie dicitur comminatus fuisse”. 1303 augusztusában Jean d’Auxy királyi biztos kívánságára a limoges-i káptalan csatlakozik a Bonifác ellen hozott határozatokhoz, és ugyanezen év szeptember 1-én követi őt a Grandmonti apátság is. Grandmont sajátos esete kapcsán meg kell jegyezni, hogy a rend ekkoriban lábál ki abból a viszályból, amelyik szembeállította a szerzeteseket a szolgálófráterekkel, valamint hogy a szomszédos hűbérurak, és Franciaország királya beavatkoztak, fegyveres segítséget nyújtva a rend perjeljének. Másfelől 1304-ben Szép Fülöp több, valutával kapcsolatos kiváltsággal ruházta fel a perjelt. Kölcsönös udvariaskodásokra gondolhatunk tehát... Mégis, a pápaság nem lesz hálátlan, mivel XXII. János megreformálja a rendet és nagy egyházi személyiséggé teszi az apátot, aki ezentúl csak a pápától függ. Saint-Martial kolostora, a tulle-i apát és a souillac-i dékán szintén a királyt támogatják.

A próba által megerősödve, a király újból összehívja 1308 májusában a rendeket Tours-ba, hogy megvizsgálja a templomosok ügyét. Szép Fülöp a század eleje óta gyanakodva figyeli a rend növekvő fontosságát; a bizalmatlanságot legistái, Nogaret és Marygni táplálják — akiket valószínűleg bosszant a templomosok függetlenségük — valamint a jelentőségükre féltékeny dominikánusok. 1306-ban Jacques de Molay, a templomosok nagymestere V. Kelemen pápának írva értesíti azon tervekkel szembeni ellenállásáról, amelyek egy keresztes hadjáratra szolgáló pápai hadsereg esetleges felállítására érdekében rendjét más rendekkel kívánnák egyesíteni. A pápa azonban közömbös marad, és ez a tétlenség ingerli Szép Fülöpöt, aki mélyen hívő ember, a gyóntatója pedig dominikánus. Ekkor történik, hogy egy renegát feljeleníti a templomos rendet: szodómia, eretnekség és aposztázia állítólag általánosan elfogadottak a körükben. V. Kelemen azonban újból késlekedik. 1307. október 13-án Szép Fülöp elrendeli a templomosok letartóztatását. Mivel a pápa maga kíván határozni a teendőkről — ami reménységgel tölti el a foglyokat —, Szép Fülöp összehívja a rendeket, hogy ellensúlyozza a pápai tekintélyt. Részt vesznek ezen a rendi gyűlésen a limousiniak is: a város, a limoges-i vár és valószínűleg más városok

képviselői. A nemességet a legfőbb hűbérúrnak tett hűségesküje alapján hívják meg, a papságot azért, hogy eleget tegyen vallásos kötelességének, a városok képviselői és a polgárok pedig azért vannak jelen, hogy véleményt nyilvánítsanak. Összegyűlven május 11-20. között Tours-ba, a három rend — és különösképpen a harmadik rend — képviselői elítélik a templomosokat. A pápa végül is aláveti magát Szép Fülöp szándékainak, megmentvén a látszatot: Fülöp beleegyezik a lényegében egyházi peres eljárásba, a pápa pedig szemet huny a királyi ügynek megnyert papok kiválogatása felett.

b/ A limousini küldöttség megválasztása, és összetétele a rendi gyűlésen

Láttuk, hogy limousiniak is részt vettek az 1308-i rendi gyűlésen Tours-ban. Vizsgáljuk meg a limoges-i küldöttséget! Április 30-án és május 1-én meghatalmazó leveleket adtak át a polgároknak, hogy részt vegyenek a rendi gyűlésen. Ennek megfelelően Jean Audoin és Pierre Marteau küldöttek a vár részéről, valamint Aymeri(c) Arnaud, a két Rezi fivér, Michel Jordan, Paul Guidon és Jaubert de Saint-Augustin a város részéről a közösségük teljhatalmú képviselőire feljogosító megbízólevelekkel ellátva jelentek meg Tours-ban. A küldötteket csaknem mindig a konzulok közül választották. A polgárság képviselői utazási térítést kaptak városuktól.

A templomosok ügyével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a limoges-i küldöttség követői valószínűleg ismerték a rend néhány tagját. És csakugyan, a limoges-i Kéziratos Évkönyv pontosan jelzi, hogy „abban az időben űzettek el a templomosok, vagyonuk pedig a ródoszi lovagokra szállt. Voltak javaik Limoges városában is, templomuk és rendházuk Saint-Martial előtt helyezkedett el, a templom utcájának a végén, így ez a hely a Poulaillère-kapura nézett, templomuk mennyezeti íveit pedig ma is felfedezhetjük a négy szomszédos házba belépve. De ők rendelkeztek a Palota jövedelmével is.”

2. A pariage-ok

A pariage vagy peréage a XIV. században, különösképpen Limousinben, a királyi hatalom megerősítését szolgáló kitűnő stratégiának bizonyul. Egy olyan korszakban, amikor a király az igazságszótó szerepét játssza, fontos, hogy azokon a vidékeken, ahol a királyi hatalom kevésbé megalapozott, Fülöp bírói hatósággal, bíraskodással rendelkezzen, legyenek azok akármilyen szerények is. A bíró, a törvényszéki tisztviselők és a kirendelt jegyző rászoktatják a lakosságot, hogy a király képviselőihez forduljon és számoljon az uralkodó hatalmával. A pariage gyakorlatilag a király és a földesúr által közös bíró révén együttesen gyakorolt bíraskodásból áll. A pariage-szerződés megkötése révén a király felerészben urává válik egy bíróval, végrehajtókkal, tárgyalóteremmel ellátott bírói hatóságnak. Ráadásul még azokat a problémákat is elkerüli, amelyeket a szomszédos földbirtokosok okozhatnak egy új igazságszolgáltatás esetén. 1307-ben Szép Fülöp pariage-szerződéseket köt a limoges-i püspökkel és a st.-yrieix-i esperessel. A király emberei ki tudták használni azokat az ellentéteket, amelyek a viszályok során e személyiségek között felmerültek.

a/ Pariage a limoges-i püspökkel

1224 után a saint-léonard-i polgárok megtagadják a Gui de Clusel limoges-i püspököt illető hűségeskü letételét. A század vége felé, 1276-ban a püspök bírói keresettel él, hogy a városi szervezettel szemben helyreállítsa hatalmát. Úgy véli, hogy mivel semmilyen helyi hatalom sem áll a püspöké fölött, ezért a királynak kell döntőbíráskodnia a két fél között; ez történik 1283-ban Limoges és Saint-Léonard városok esetében. 1300-ban és 1301-ben a Parlament a püspök számára kedvező ítéletet hoz. Ebben tudtul adja, hogy minden, a konzulok által addig a püspöki jogok gyakorlása elé emelt akadálnak meg kell szűnnie, a polgárok pedig veszteségek és kamat címén pénzbírságot kötelesek fizetni a királynak és a püspöknek: „et quod dicti Nobiliacenses propredictis eorum inobedienciis, nobis solvent mille libras turo-nenses pro eureka, a dicto episcopo trecentas libras turonenses pro suis dampnis”. A király emberei az ítélet ellenére sem támogatják a püspököt, mivel — kétségtelenül az uralkodó diszkrét parancsára — a sénéchal nem hajtatta végre a határozatokat: hogyan sérthette volna meg a püspöki igazságszolgáltatást egy királyi tisztviselő, ha nem „fedezte” volna hatalmasabb bírói hatóság? Kevés idő múltával a király a bíráskodás terén elfoglalja a konzulok helyét, kinyilvánítván, hogy ezek, a neki tett esküjük alapján, csupán az ő hivatalnokaiként cselekszenek. A Parlament egy 1302. június 18-i végzése arról szól, hogy nem születik döntés a poitiers-i sénéchal által a városi pallosjogot érintő királyi jogokról elrendelt vizsgálatban. Raynaud de la Porte püspök miután belátja, hogy csak elveszítheti a következő játszmát, végül is elfogadja azt az egyezséget, amelyik a püspökség régi lajstromos könyvei szerint 1303. február 20-án „meghatározza a károkat”, és megosztja Franciaország királyával minden, Limoges és Saint-Léonard városokat érintő földesúri és igazságszolgáltatási jogát. A pariage-szerződést 1307-ben állítják ki. Egyebek mellett megegyeznek abban is, hogy a királynak és a püspöknek mindegyik városban közös előjárója, azonos bírāja és végrehajtói lesznek. A szerződés záradéka kifejti, hogy a két fél, vagyis a püspök és a király kiegyezés vagy egyezés okán cselekedtek és nem akartak ártani a konzuloknak, akik azonban ne szerezhessenek meg semmilyen új jogot. Mivel Limoges és Saint-Léonard hasonlóságokat mutattak a püspökkel szembeni követeléseikben, a megkötött pariage egyszerre szól mindkét városnak. A püspök fenntartott a maga számára egy különleges bírói joghatóságot a „püspöki terem”-ben, avval a joggal együtt, hogy Limoges városában ítélkezhet az illetékessége alá tartozó nem városi lakosok felett, feltéve azonban, hogy az ítélet foganatosítására nem ott kerül sor. Ami a királyt illeti, ő csak az odamenekült száműzötteket érintő és az uralkodói felsőbb-ségből adódó vagy bármi más okból őt megillető egyéb jogokat tartotta fenn magá-nak. Az 1307-i pariage nem rendezte a püspök és Limoges város között kitört harcot; a város mindent megtett, amit csak lehetett, hogy fellépjen a pariage jogosságával szemben. A város egyik polgára, Dossanet még pert is indított e bírói joghatóság kapcsán és arra kérte a többi polgárt, hogy járuljanak hozzá az eljárás költségeihez. A Parlament megtiltotta a városi konzuloknak, hogy akaratuk ellenére a per pénze-lésére kényszerítsék a polgárokat. A konzuli hivatal, amelyik továbbra is megtagadta a pariage bírójának és előjárójának való engedelmességet, egy királyi vizsgálat nyomán, 1309. március 15-én, arra ítélték, hogy 50 tours-i font pénzbüntetést fizessen a püspöknek és a királynak. Április 14-én Jean d’Auxy és a tanács másik két tagja újabb vizsgálatba kezdtek, amelyet 1314-ben követett egy második is. Úgy tűnik, hogy 1370-ben még nem ültek el az ügy hullámai. Egy 1398-i királyi rendelet

bizonyítja, hogy 28 év múltán újabb jogviták zajlottak a konzulok és a püspök között a bírászkodás tárgyában, de a király határozottan állást foglalt a város közössége ellen.

b/ A saint-yrieix-i káptalannal kötött pariage

Saint-Yrieix-ben a káptalan elnöke gyakorolta a bírászkodást. 1304-ben a saint-yrieix-i káptalan és a solignaci apátság perben állottak egymással egy igazságszolgáltatási probléma miatt: mindegyikőjük igényt tartott a Solignac közelében fekvő és a solignaci apátság által a de Chalucet uraknak hűbérbe adott helység, Vigen város egy része, valamint néhány provence-i tanya feletti pallosjogra. A poitou-i és limoges-i sénéchal az illetékességi körbe tartozók általános érdekében beavatkozott a pereskedésbe, holott egyik fél sem kérte erre: „interim, in exercitio jurisdictionis suae hujusmodi in multis canonici impendiuntur, ab officianis predicti Regis, hinc inde iudicatio temporalis Ecclesiae Sancti Aredii discutitur, et post exactam discussionem, Serenissimus princeps Philippus Pulcher anno Christi 1307, cum Arediensibus canonicis, per suos Procuratores seu commissarios transegit”. Limoges és Saint-Léonard esetével ellentétben itt egyik fél sem folyamodott a királyhoz. Az uralkodó befurakodása tanúsítja, hogy a pariage-politika sokkal inkább a királyi hatalom gyarapítása szándékának van alárendelve, mintsem az egyszerű döntőbíráskodás igényének. A kormányzó megparancsolta Guillaume de Paparet végrehajtónak, hogy vegye kézbe a vitatott terület fölötti pallosjogot. 1307 augusztusában a káptalan elnöke pariageszerződést kötött a Guillaume de Nogaret által képviselt királlyal, aki megszerezte a kanonokokat illető bírói hatóság felét.

c/ A solignaci pariage

A pariage csak V. Károly (1322—1328) uralkodása alatt bukkan fel a szövegekben. Ebben az okmányban a barátok azt javasolják a királynak, hogy cserélje el a vigeni bírói hatóságért a maguk számára követelt chalucet-i hűbéri jogot. A király ettől fogva az apáttal együtt pariage-ként, „communiter et pro indivisio” rendelkezett a solignaci bírói hatósággal, kivéve a földbirtokokkal kapcsolatos bírászkodást, amely „az apát részére van fenntartva és ...G. de Maumont mester révén a király úr bírói joghatósággal rendelkeznek az említett Solignac városában”. Vagyis e pariage eredete 1298—99, G. de Maumont halálának időpontja előttre nyúlik vissza. Miként Saint-Yrieix-ben is történt, az uralkodónak a solignaci apátságot is sikerült megfosztania bírászkodási jogkörének a felétől.

3. La Marche: a királyi hatalom fejlődésének sajátos esete

a/ La Marche megkaparintása

A Szépnek nevezett IV. Károly, aki 1322—1328 között Franciaország királya, öröksége részeként kapja meg apjától, IV. Fülöptől a Marche-i grófságot, Jolanda grófnő halálának szinte a másnapján, aki a két utolsó gróf: az 1308. november 24-én elhunyt Vid és az 1303-ban elhunyt XIII. Lusignani Hugó nővére. Jolanda valójában 1314. szeptember 2-án halálozik el, Szép Károly pedig a rákövetkező november 30-án lép a Marche-i grófság birtokába: „Comitatus Marchie. Receptores ibi: a die lune ante

Nativitatem Beate Marie M^oCCC^oXIV^o, qua obiit domina Yolandis, comitissa ibi, usque ad sanctum Andream post, qua fuit assignatus comiti Marche domino Karolo nunc regi, G. Veriaudi". 1317 márciusában Hosszú Fülöp megnövelte testvére osztályrészét és pairi rangra emelte a Marche-i grófságot; az emelkedés az új pair Franciország trónjára való kerülésével semmissé vált. Uralkodásának a vége felé Szép Károly elcserélte a Marche-i grófságot I. Lajossal, Bourbon hűbérurával a Clermont-en-Beauvaisis-i grófságért; a cserének 1327. december 25-ét követően kellett végbemennie: „Comitatus Marche. Receptores ibi: ab Ascensione M^oCCC^oXXIII^o inclusive usque ad Nativitatem Domini M^oCCC^oXXVII^o, qua habuit istam terram dominus Borbonii in excambium ad terram Clarimontis, Aymericus Brugelue". Lajos 1342. január 22-én halt meg. Fia, Péter lépett az örökébe, de elesett János király mellett 1356-ban, Poitiers-nál. A Marche-i grófság 1357-ben testvérére, Jakabra szállt, aki közvetlenül a királynak tett a grófságot és a földesúri hatalmat illető hűségesküt. Jakab és legidősebb fia, Péter mindketten az 1362. április 6-i brignais-i csatában szerzett sérüléseikbe haltak bele. A cím és a grófság tényleges birtoklása Jánosra, Jakab kisebbik fiára szálltak, akit a brétignyi szerződés (1360) arra kényszerített, hogy hűségesküt tegyen a Fekete Hercegnek, Guyenne urának. Később újabb hűségesküt tett a francia királynak, V. Károlynak. Bourbon János egészen 1393-ig, halálának időpontjáig maradt La Marche grófja. 1385 körül megvásárolta a bellaci, ranconi és champagnaci várbirtokokat.

A marche-i grófok öröklését tanulmányozva érdemes megjegyezni, hogy hűségesek maradnak a francia királyhoz, főképp, ha ők maguk is Franciaország királyai. Vagyis a királyi hatalom megerősödése példájáról van szó.

b/ La Marche bírósági szervezete

Azt a tisztviselőt, akit a marche-i gróf tartományában az igazságszolgáltatás élére állít, marche-i sénéchalnak nevezik: „bonus senescalus de Marchia”. La Marche IV. Fülöp utolsó fiúgyermeké, Franciaországi Károly érdekében való pairi rangra emelése bíraskodási tekintetben mentesíti a marche-i sénéchalt attól a függő viszonytól, amelyben a poitou-i sénéchallal szemben volt. Miután azonban Károly gróf parlamentet hoz létre Charroux-ban, a törvénykezés illetékességi körébe tartozóknak ugyanúgy két bírósági fokozattal van dolguk, mint a korábbi időszakban: a marche-i sénéchaltól a charroux-i parlamenthez, onnan pedig a királyi parlamenthez kerülnek át az ügyek.

Miután Franciaország királya lett, IV. Károly egyetlen sénéchal fennhatósága alatt egyesíti la Marche-ot, aki felveszi ugyan a la marche-i és limousini sénéchal címét, de akit la marche-i sénéchalnak neveznek, ha csak a rábizott terület marche-i feléről van szó.

A la marche-i sénéchalság a Bourbon-házból származó grófok hatalomra jutásával nyeri csak vissza újból feudális autonómiáját, a pairi kiváltság pedig közvetlenül a királyi parlament hatáskörébe helyezte.

A sénéchal bíraskodási hatáskörét egy helyettesre ruhazza át. Úgy tűnik tehát, hogy a sénéchali cím elsősorban tiszteletbeli jelentőséggel bír.

A sénéchal munkáját segíti a kancellár is, aki a grófság jegyzőinek a főnöke, az igazságszolgáltatás segédeszköze, miként a tartományi adminisztráció más részei is.

A sénéchal alatti szinten — akinek az udvara többnyire felebbezési fórumként működik — elsőfokú bírákat, „udvarbíró”-kat (châtelains) foglalkoztat Charrroux-ban, Calais-ban, Saint-Germainban, le Dorat-ban, Champagnacban, Bellacban, Rancoban, Felletinben, Aubussonban, Ahunban, Guéret-ben, Drouilles-ban, Crozant-ban, le Dognon-ban, Chénérailles-ben és Jarnages-ban a gróf.

c/ A királyi jelenlét nyomai a marche-i mindennapi életben

A „Documents historiques bas-latins, provençaux et français concernant principalement la Marche et le Limousin” c. munkában fellelhető egyes szövegek tanúskodnak a királyi hivatalnokoknak a la marche-i régió mindennapi életét érintő élnék tevékenységéről.

Tudjuk például, hogy a király malmokkal rendelkezett Felletinben, és hogy a marche-i sénéchal, valamint tisztviselői ezek bérletét 1323-ban átengedték Jauré de Crose városi polgárnak. Örökberleti szerződésről van szó: a jelzáloggal ellátott örökberletet egy bizonyos fajta hosszú lejáratú (18-tól 99 évig terjedő) bérlet jelentette, amelyik valódi, jelzáloggal terhelhető joggal ruházta fel a bérebeevőt. E kifejezés első alkalmazása 1271-re nyúlik vissza. Ugyanebben az időben (1325) tanúi lehetünk a la marche-i sénéchalságban az új szerzeményekkel, valamint a hűbéri örökségekkel kapcsolatos pénzügyeket felügyelő adóbeszedő kinevezésének; Rymbaut de Rechigne-Voysin, az autuni egyház főesperese, a király írnoka, valamint Ytier de Puy-Amar fegyvernök és sénéchal a király parancsára Jehan Gobineau írnokot bízzák meg evvel a feladattal: „hatalmat és rendelkezési jogot adunk önnek urunk és királyunk akarata szerint, hogy személyesen vagy másokat megbízva ezzel, átvegye, elkobozza, zálogba vegye és hasznosítsa olyan személyek világi javait, akik az említett kincstárnak fizetni tartoznak, különösképpen a mondott tíz szerzeményt illetően, amelyeket urunk és királyunk kezébe fognak helyezni, anélkül azonban, hogy azokat élvezni tudná, hogy azokból jövedelmet húzna, vagy annyi adót hajthatna be, hogy a már említett kincstárat kielégíthetné, így felhatalmazza önt arra, hogy ebből a célból megbízólevéllel lásson el megfelelő végrehajtókat, akik — ha szükséges — behajtanák a bírságokat azoktól, akik nem engedelmesskednek önnek vagy akadályozzák a koronára szálló birtokok vagy a földesúri örökség birtokbavételét, és megparancsoljuk az említett adóbehajtóknak vagy azoknak, akiket megbíz e célra, hogy feladatukörükben önnek engedelmesskedjenek és utasításait gondosan kövessék”.

Másfelől szemtanúi lehetünk a királyi biztosok tevékenységének is: 1325-ben több rendelkezés végrehajtásaképpen határköveket helyeznek el a király tulajdonában levő montboucher-i és a bourganeufi szegényházat illető murat-i erdők között. Úgy tűnik, hogy a szándékot határozottan véghezvitték, mivel négy erre vonatkozó királyi oklevéllel rendelkezünk! Végre is „Jourdan a tíz prokurátor jelenlétében előttünk esküvel állította, hogy a fentebb említett pönteken elment a tíz meghatározott helyre és a tíz prokurátor, valamint a többi nevezett személy jelenlétében minden egyes helyen elhelyezte az említett jó és súlyos határköveket”.

Nem szükséges tovább szaporítani a példák számát. A fentebbi három is kielégítően bizonyítja, hogy hathatós volt a királyi jelenlét la Marche-ban, és hogy e tartománynak a királyi család által való biroklása nem volt csupán üres szófordulat.

II. A KIRÁLYI KÖZIGAZGATÁS

1. A tartományi szervezet

A tartományi közigazgatás élén található a sénéchal, a király képviselője, akinek hűségesküt tesz. Különböző megbízatásokkal rendelkezik: általános rendfenntartás, a nemesség hatékony felügyelete, elsőfokú és fellebbezési igazságszolgáltatás. Ő vezeti a fennhatósága alá tartozó helységekből a mozgó esküdtiséket; ennek során egy, a király által kinevezett, „jimage”-nak hívott bíró van a segítségére. A fellebbezés az ország tartományaiban kezdődött, és olyan fegyver volt a korona kezében, amelyet az — a hűbérurak valamint a vazallusok között közbenjárva, és mindenki előtt kinyilvánítva felsőbbiségét — hatalma növelésére használt. A királyi hatalom támogatta a fellebbezést. Egy 1303-i rendelkezés felsorolja, hogy senki sem lehet sénéchal a szülőföldjén, s hogy a sénéchalnak fel kell esküdnie a király szolgálatára és tiszteletben kell tartania a helyi szabadságjogokat; a királyi parancsokat közvetlenül hozzá juttatják el. A sénéchal kb. 500 fontot bevételez évente. Alá van rendelve a felügyelő, aki külön a rendőrhatalom igazságszolgáltatással foglalkozik és rendelkezik a többi közigazgatási hatáskörrel is. Rendelkezésére állnak a végrehajtók, akiket a náluk levő liliomos vesszőről lehet felismerni. A felügyelők és a sénéchalok buzgó segítőként hozzájárulnak a királyi hatalomnak az egyházak és a nemesség rovására történő kiterjesztéséhez. Vannak egyéb segítők is, mint például a törvényszéki jegyzők (nótáriusok). Szép Fülöp uralkodását az óriási hatalommal felruházott rendkívüli biztosok gyakori kiküldése is fémjelzte. A későbbiekben, mint például VI. Valois Fülöp uralma idején, a sénéchalságok bevételeit igen gyakran a tisztviselői bérek, a zsoldok, járadékok, adományok kifizetésére fordítják; kevés marad a kincstár gyarapítására. Ráadásul gyakoriak a hivatali sikkasztások is...

2. A Limoges-i királyi udvar

E kifejezés Louis Guibert-től származik, aki 1904-ben egy tanulmányt szentelt a kérdésnek.

Különbséget kell tenni a *sénéchaussée* (királyi bíróság) és a *bailliage* (bailli bíróság) szavak jelentése között. A *bailliage* szó székhelyhez és egy bizonyos jelentőségű hatáskörhöz — mint például a limoges-i bírói hatóság — kötődik. Valójában a *bailliage* a királyi bíró bíraskodásának a székhelye Limoges-ban.

Brive — némi megszakításokkal — a périgueux-i helytartó egyik helyettese által igazgatott kis bailliage-zsá válik. Egy másik — uzerche-i székhelyű és ugyanettől a tisztviselőtől függő — bailliage is létesült, még hozzá oly módon, hogy Alsó-Limousin csaknem teljes egészében kikerült a tartományi sénéchal bírói joghatósága alól. Csak 1373-ban szűnt meg a limousini terület eme szétDarabolása. V. Károly ugyan ezen év június 7-én kelt oklevelei elrendelték, hogy a brive-i és az uzerche-i bailliage-okat válasszák el a périgord-i sénéchalság csatolják vissza ezután a valódi főkormányzósághoz, a limousinihez.

A brétignyi szerződést követően az angol király teljesen félreállítja az órgrótot, megtiltja a neki való engedelmességet, elúzi a tisztviselőit, és saját helytartója felügyelete alatt visszaadja a városi közigazgatást a konzuloknak. A konzulok alsó-

fokú igazságszolgáltatási jogkörrel, valamint pallosjoggal rendelkeznek, így kimondhatják a halálos ítéletet és bitófák, vagyis vesztőhely állnak a rendelkezésükre. Polgárjogi bíraskodással is foglalkoznak, de a konzulátusuk időtartama alatt tilos személyes pereskedéseket folytatniuk. Csak akkor nyitják ki a kapuikat V. Károly előtt, miután a limoges-i vár és a korona örökös egysége, a kommuna összes kiváltóságának a megerősítése, valamint a felségjogok kivételével a földesuri fennhatóságról és az igazságszolgáltatásról való lemondás révén biztosítékot kaptak az uralkodótól a dolgok jelenlegi állásának a szentesítésére. A konzulátus kinevez egy bűnügyi felügyelőt és egy polgári bírót, akik mindketten a kommuna vezetőinek a nevében hozzák meg ítéleteiket. Végrehajtók, törvényszéki írnokok, ügyvédek, ügyészek, egy börtönőr és egy hóhér teszik teljessé a személyzetet. Ez az állapot egészen 1539-ig marad érvényben.

Louis Guibert szerint a limousini helytartó a városban tartotta esküdtbíróságí tárgyalásait és ünnepélyes kihallgatásait. A magisztrátus a Saint-Maurice templom parókijája melletti épületben állította fel törvényszékét 1308-at megelőzően. 1370-ben a kihallgatások szokásos helyét átteszik a várba.

3. A limousiniak helye a királyi közigazgatásban, és az uralkodóra gyakorolt limousini befolyás

A következőkben inkább csak kezdeti stádiumban levő vizsgálatokról, nem pedig kiérlelt kutatási eredményekről lesz szó. Ezt a részt párhuzamba lehet állítani azokkal a fejezetekkel, amelyek a százéves háború alatti különböző szövetségekkel foglalkoznak, hogy szélesebb áttekintést nyerhessünk.

a/ A limousiniak helye a királyi közigazgatásban

Meg kell jegyezni, hogy az uralkodói birtokok szolgáltatják a királyi közigazgatás nagy részét. A Francia Középhegységben mindenek előtt Auvergne és Clermont tűnnek ki a királyi szolgálatában. Példának íme Nagy Kamara tagjainak a származása, R. Czelles táblázata nyomán:

Földrajzi eredet	1328	1336	1340	1345
Languedoc, Gascogne	4%	9%	6%	0
Francia Középhegység	27%	26%	17%	0
Burgundia, Champagne	19%	21%	26%	24%
Ny-Franciao., Normandia,				
Bretagne	31%	21%	21%	19%
Orléans vidéke, Ile de France	8%	9%	11%	10%
Oise, Somme, Aisne	11%	14%	19%	47%
Ismeretlen eredetű	5%	6%	15%	11%

Itt nem bukkan fel annyi limousini mint a királyi közigazgatásban; kétségkívül nem voltak számosan. Mindazonáltal rábukkantunk a középfokú föllebviteli bíróság egy tagjának, Raymond de Saint-Crépinnek a nyomára, aki, miután sokáig

bíráskodott, engedélyt kért a királytól és a kancellártól, hogy visszavonulhasson szülőföldjére, Limousinbe. Az uralkodó megadta erre az engedélyt. Megőrizvén a „királyi tanácsos” cím viselésének a lehetőségét, a királyi tisztviselő visszavonult hát és egyfajta tisztelbéli tanácsos lett belőle. Az uralkodó azonban azt akarta, hogy helyi hivatalnokai, a helytartó és mások a jövőben kikérjék a volt parlamenti tag véleményét. Sikerült fellelnünk V. Károly egyik titkárának, „Jehan Tabari mester”-nek a nyomát is, akinek az aláírása lényegében rendszeresen szerepel a királyi rendeletek alján, és aki 200 aranyfrankot kap az uralkodótól elvégzett szolgálataiért, valamint azért, hogy „segítsen neki azon költségek viselésében, amelyeket két unokahúga házassága alkalmával kellett előteremtenie, akiket Lymosin földjére házastott ki”. Mivel e patronimikon helyi eredetét kimutatták (Tabart, és származékszavak, „aki köpenyt visel”, Dél-Nyugat, Limousin, a Larousse szótár felvilágosítása szerint), arra gondolhatunk, hogy Jehan Tabari limousini eredetű volt.

b/ A királyra gyakorolt limousini befolyás

Mindennek ellenére szolgáltak limousini eredetű emberek a királyi közigazgatás kötelékében: közéjük tartozott például Etienne Aubert, a jövő VI. Ince; Simon de Cramaud, akiből bíboros lesz; Raynaud de la Porte, Szép Fülöp tanácsosa; Pierre Roger, az eljövendő VI. Kelemen; azt képzelhetnénk, hogy a királyi környezettel vagy magával az uralkodóval való találkozásaik alkalmával közbenjárnak Limousin ügyében. Valójában ez nem így van: mindenekelőtt családjaikkal foglalkoznak, nem pedig régiójuk érdekében tevékenykednek, mint ezt Limousin fejlődése is bizonyítja majd az onnan származó pápák idejében: a rokonság magas állásokba való ültetése természetesen folyik, de szinte semmi haszon maga a terület számára.

III. A hatalom és a konzuli városok

1. Alapfogalmak

A konzuli városok elsősorban Occitaniában találhatóak, Franciaország déli részén, ahol a hűbéri rendszer kevésbé volt szigorú, mint északon. Ez a fajta berendezkedés elvileg több társas szervezet létén nyugszik:

- a konzulokon, akik kiterjedt hatáskörrel rendelkeznek;
- a nagygyűlésen, amelyiknek utólagos jóváhagyási jogköre van a konzuli intézkedéseket illetően.

A XIII. században az angolok a városi szabadságok valódi védelmezőinek mutatkoztak. A francia királyoknak, mint látni fogjuk, szükségük van a városok támogatására, jöllehet csupán a százéves háború alatt hadászati okokból. V. Károly például jóindulatot tanúsít a városok irányában: megújítja a kiváltságolt helységek, így Brive diplomáit. Fennhatósága áthatja a városokat. Attól fogva, hogy elismeri sajátos szokásaikat, a városok bármikor készek engedelmeskedni: rendet, valamint a „király békéjét” kívánják, és Károly „kifejezetten a polgárok szíve szerinti uralkodó lett volna, ha nem kellett volna oly sok pénz a háborúihoz”.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy nem csak a régi hűbéri keretek inognak meg; a XIV. században az újabb városi struktúrákat és az ezekben folyó kézműves tevékenységet szintén próbára teszi a gazdasági visszaesés megrázkódtatása. A városi viszályokat időnként a háború is elmélyíti. Létezik egyfajta társadalmi feszültség: a nemességet, főleg a poitiers-i vereséget követően bírálókat érik, vidéken parasztfelkelések törnek ki, a városokban pedig viszontagságos felfordulásnak és a polgárság felemelkedésének vagyunk tanúi.

Ami a municipális szervezetet illeti, a városok változatos helyzetben vannak, innen merítettünk néhány példa értékű esetet.

2. Az önállósult városok

a/ A limoges-i vár

A konzulok

A konzulok működésének a vörös damasztapka és a fekete damasztruha az ismertetőjele vagy jelvénye. A gyapjúból vagy selyemből készült szövet színei önmagukban a konzulok egész tevékenységét szimbolizálják: valójában a középkor hét alapvető színéhez tartoznak; jelentésük széles skálát fog át: a fekete az akarathoz kapcsolódik, míg a vörös a könyörületesség és a győzelem színe. A konzulok ezenkívül még Szent Martialis armásával ellátott pecséttel is rendelkeznek, amellyel okmányaikat hitelesítik. A külvárosok és a szekérutak lakói választják őket: „a város hivatalosan tíz kerületre vagy szekérútra volt osztva (valójában a szekérút a negyed főutcáját jelentette)”. Az egyes szekérutak elektorai egy másik negyed konzulját választották meg. A konzult nem lehetett két egymást követő évben ugyanazon a szekérúton megválasztani. Feladatukhoz tartozott a város védelme is. A XIV. században, mint még látni fogjuk, a királyi hatalom bátorítja a városok védelmi erőfeszítéseit. A Vár konzuljai felelnek a bástyák védelméért, összehívják a hadsereget és irányítják gyakorlatozásait. Bár a királyi hatalom emlékezteti a városokat azon kötelezettségükre, amelyik őrszolgálat felállítását írja elő a számukra, a polgárok azonban szabadon gondoskodnak az őrség és az utóvéd felszereléséről. A konzulok a pallosjogot és az alsófokú igazságszolgáltatási jogkört is gyakorolják: kimondhatják a halálos ítéletet és bitófák (vesztőhely) állanak a rendelkezésükre. Polgári igazságszolgáltatással is foglalkoznak. Az ő hatáskörükbe tartozik az úthálózat karbantartása, valamint a la Motte-i kis tavak és a források felügyelete, a terek felszerelése és a fák ültetése is. Egyaránt ők irányítják a szociál- és a kereskedelem politikát: ellenőrzik a portékák árát, ügyelnek a csalásokra, betartatják az előállítási szabályokat. Nekik jut az a feladat, hogy gyámot találjanak az árváknak, figyeljenek a legelesettebbek létfenntartására. A költségek előteremtése érdekében a konzulok adót szednek, behajtják az illetékeket a mészárszékek és a bor után (suquet). A pénzbírságok őket illetik meg.

Időnként, peres ügyek kapcsán, szembekerülnek a püspökkel: a XIV. század elején, a Szent Martialis hídtól nem messze levő malom tárgyában még bírósági harc is kezdődik közöttük, ami a konzulok elítéléséhez vezet. Az igaz, hogy már régóta hasznosnak bizonyult a jó malmok birtoklása. Ezenkívül 1321. július 20-án a konzuloknak a bourges-i érsekhez és a Szentszékhez kell fellebbezniük az egyházmegyei hatóság kiközösítő és interdiktumot kimondó ítélete ellen, amely a városi és külvárosi

papok megadóztatása miatt fenyegeti őket. Pedig 1283-ban a Parlament már elismerte azt a jogukat, hogy adót hajtsanak be a papok javai után.

1362. október 24-én Barthélémy Reynaud a konzulokra és a kommunára testál egy házat, hogy városházként használják: „Item...lego matri mee domum meam appellatam de la Porta, sitam inter domum heredum Johannis Amici, ex una parte, et domum Bernardi Balharget ex altera, tenendam, possidendam, exspectandam per ipsam, ad vitam ipsius duntaxat, et post mortem dicte domine matris mee, dictam domum cum omnibus pertinenciis quibuscumque do et lego perpetuo dominis Consulibus qui pro tempore fuerint Ville Castri lemovicensis et communitati ejusdem, pro tenendo et faciendo ibidem, si velint, consulatum seu officium consulatus et consilium seu officium consulatus et consilium ville seu castri predicti, vel alia negocia dicte ville”. Ez az adomány annál inkább érdekes, mivel a „városi hazafiaság” tettének minősül: az emberek gyakran tesznek adományokat az egyház számára, hogy üdvözülésüket biztosítsák; a konzulátus megajándékozásának a ténye azonban az ehhez az intézményhez és a városhoz való ragaszkodásról tanúskodik.

A liberális viszonyok jótékony hatása a gazdasági életre

Robert Delort szerint a XIV. században „alig ismerünk szabad munkásokat, jöllehet számos városban valószínűleg többségben voltak”. Limoges-ban, az átnézett szövegek alapján nem fordul elő a „mester” szó: M. Veyrinaud szerint „a kézműveség nagyobb szabadságot élvez, mint máshol... Ez a mesterség megválasztásából álló szabadság ritka dolog ebben a korban és méltó a figyelemre. Tegyük hozzá, ami talán még jelentősebb tény, hogy tetszése szerint lehetett valaki munkás vagy főnök, legalábbis a XV. század elejéig.” A XIV. században tanúi vagyunk a céhek, vagyis az ugyanazon mesterséget űző, „és az előírt szabályok betartására, valamint a felügyeletet végző hites emberek önállósága tiszteletbentartására felelködött” munkások egyesületei megerősödésének. A konzulok állítólag minden tudomásukra jutott hibát megbüntethetnek. Az L. Guibert vagy M. Chabanneau által közzétett okmányok átnézése lehetővé teszi annak a megerősítését, hogy általában a konzulok szabályozzák a helyi kereskedelemet: üzleti bírók, rögzítik a forléalt, a gabona és bor árát. Még a védővámrendszert is megvalósítják: vámkokat vetnek ki a várba bejutó árukra. A konzulok által támogatott gazdasági élet két évszázadon keresztül virágzik.

b/ Brive-la-Gaillarde

Ez a rész teljes egészében H. Delsol alapvető tanulmányán nyugszik: „A brive-la-gaillarde-i konzulátus. Tanulmány a város 1789 előtti politikai és közigazgatástörténetéről”, 1936.

A konzulok

A konzulokat, szám szerint négyet, a lakosok közössége választja évenként. Noha a kerületek elektorai egy személyre szóló szavazással választják meg őket, a konzulok annak a városi körzetnek a „képviselőivé” válnak, ahonnan származnak, nem úgy, mint Limoges-ban, ahol a konzulokat nem a kerületükbe tartozó lakosok választják meg. A két módszernek vannak előnyei és hátrányai: Limoges-ban a negyed érdekei háttérbe szorulnak a város általános érdekeivel szemben, míg Briveben kétségkívül nagyobb a „képviselési lehetőség”: ennél fogva az H. Delsol által idézett Etienne Dolin, a brive-i Puyblanc városrész konzulja a negyed problémáit és embereit ismeri jobban. A brive-i választás lajstromos szavazással is történhet.

A hűbéri rendszerben született brive-i kommuna maga is egyfajta kis hűbérség, melynek a konzulok a hűbérurai: polgári, bűnügyi, közigazgatási témakörbe tartozó ítéleteket hoznak. Ők a felelősei a közrendnek és a köznyugalomnak: felügyelnek a rendre, szemmel tartják a városba lépő idegeneket, a vallást és a jó erkölcsöt érintő intézkedéseket hoznak, óvják a közutakat, ügyelnek arra, hogy az élelmiszereknek megfelelő legyen az ára, főleg a pékeknél és a mészárosoknál, végül felügyelik a testületeket. Rendelkeznek a kereskedők által használt súlyok és mércék ellenőrzésére szolgáló alapsúlyokkal is. Ugyancsak ügyelniük kell az ügyletek tisztaságára. A levéltárakban vannak nyomai olyan büntető ítéleteknek — mint Limoges-ban is —, amelyeket csalók ellen hoztak.

A brive-i kommuna rendelkezik ingatlan javakkal és bérbe adja őket. Hasznot húz egyebek mellett a bíraskodási és a törvényszéki hivatalokhoz, valamint a méréshez fűződő jogokból, a kereskedőkre kivetett illetékekből. Megtörténik, hogy rendkívüli adót szed be, főleg háborús időben, amikor biztosítani kell a védelmet, természetbeni segítséget kell nyújtani vagy fegyveres embereket kell felszerelni.

A gazdasági élet

Brive-nek előnyére válik az útkeresztesződés mentén való fekvése, ami kereskedelmi központ jellegét kölcsönöz neki, ahol vásárok és piacok vannak. Miként Limoges-ban, itt is adó sújtja a külföldről származó áruknak a kommunába történő importálását: ez a *courtage*. Ezt 1344-ben például bérbe adják Jean Chabrat-nak 5 font, 6 sou, 6 dénár ellenében. „Essai sur le rôle politique du Tiers-Etat dans les Pays de Quercy et de Rouerque (XIIIème — XVème siècles) — Consulats et relations consulaires” c., 1979-ben megvédett értekezésében Pierre Flandin-Blety kimutatta, hogy a konzulátusok folytonos kapcsolatokat tartottak fenn egymással. Brive sem marad ki a sorból, mivel Delsol felidézi a Brive-i konzulok, valamint Périgueux, Sarlat vagy Figeac városok konzuljai között megkötött szövetséget.

A limoges-i várnak és a brive-la-Gaillarde-i konzulátusnak tehát előnyére válik a kiváltságolt kommuna-állapot: egyesek még egyfajta „polgári köztársaságok”-ról is beszéltek; a királyi hatalom törekvése pedig arra irányul, hogy megerősítse ezt az autonómiát.

3. Példák a kevésbé önállósodott városokra

Ussel

Úgy tűnik, hogy az usseli konzulátus nem élvezett olyan nagy függetlenséget, mint a limoges-i vár. A konzulátus első említése a XIII. századból való. A konzulok és a város, ismeretlen időpontban, a király oltalma alá helyezték magukat. A királyi hatalom valójában régen megelgte azt a megfelelő módot, amelynek a segítségével kiterjeszthette a fennhatóságát: az apátságoknak, menhelyeknek, kommunáknak vagy akár magánszemélyeknek nyújtott pártfogást vagy védelmet. A háborús veszélyek keresetté tették ezt az oltalmat. Ott, ahol a védelem létezett, megjelentek a királyi biztosok és az uralkodói igazságszolgáltatás is. Az 1332. július 14-i pátens ellenére — amelyik megtiltotta a földesúri jogok kárára történő oltalom felállítását és visszavonta a korábban létrehozottakat — Ussel a király védelme alatt kívánt maradni. 1338-ban a konzulok megerősítették ezt a kívánságot. Az oltalom mindenféle veszélyeztetése királyi ügygé vált, tehát a királyi igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozott. Ez a helyzet lehetővé tette ekképpen a konzulok számára, hogy a társfö-

desurral való ellentét esetén a királyi tisztviselőkhöz és a Parlamenthez folyamodjanak. A konzulátus politikai jogköre be volt határolva és nem rendelkezett igazságszolgáltatási hatalommal.

Limoges város sajátos esete

1260-ban, a IX. Lajos és III. Henrik közötti szerződés következtében Limousinból újra angol terület lett. Az angolok visszatértek több város polgársága megkísérelte lerázni a világi vagy egyházi földesurak igáját és új kiváltságokat próbált elnyerni. 1283-ban a Parlament elismerte, hogy a város kommunájának és magisztrátusainak jogukban áll a hidak, kutak, városfalak, közutak érdekében, valamint a király körutazása és hadserege számára megadóztatni a papok javait. 1288—1307 között nagy pereskedés zajlott az igazságszolgáltatás tárgyában a város konzuljai és a püspök között. Amikor létrejön a pariage-szerződés a király és a püspök között, a konzulátus fokozatosan elveszíti kiváltságait. Pecsétjét, hatalmának a szimbólumát 1308-ban említik utoljára.

c/ A konzulok említései la Marche-ban és a guéret-i konzulátus (1406)

L. Duval 1877-ben közzétette Creuse megye kommunális okleveleit és a helyi kiváltságokat. A konzulok vagy konzulátus említése meglehetősen ritka ezekben a szövegekben; két ízben találunk ilyet, La Courtine-ra és Aubussonra vonatkozóan. 1224-ben Humbert de Tinières lovag, La Courtine és Farnoël földesura jóváhagyja La Courtine lakói és konzuljai számára a szokásjogot és a kiváltságokat. Sajnos ez az okmány nem nyújt felvilágosítást a konzuloknak a mezőváros közigazgatásában elfoglalt helyéről, mégha úgy tűnik is, hogy rendelkeztek bizonyos hatalommal, mivel szó esik arról, hogy „minden rossz életvitelű, rossz hírű férfi és nő pénzbírságra ítéltetik és La Courtine városában csak a földesúr és a konzulok engedélyével maradhat”. Mindazonáltal arra gondolhatunk, hogy a La Courtine-i konzuli szervezet semmiben sem hasonlított a limoges-ira vagy akár az ussellire.

1571-ben Charles Imbeuf, Ver báró ura Jean Mage konzul kérésére a maga részéről megerősíti Aubusson néhány privilégiumát. Ez a megerősítés feleleveníti la Marche grófjának, Károlynak — Franciaország jövőd királyának — 1321. augusztus 10-i levelét, amelyben arról van szó, „hogy Aubusson lakói megalapozottan kérik őfelségétől a konzulátus jogának a megerősítését, hogy minden évben megválaszthassák maguk közül az említett város konzulját, akinek hatalmában áll tárgyalásokat folytatni a nevezett város ügyeiről, s akinek joga van megismerni a városlakók egymás közötti viszályait, vitás kérdéseit, joga van ítélni és első fokon dönteni ezekkel kapcsolatban.” Kétségtelenül egy jobban szervezett konzulátus tanúbizonysága. Az a tény, hogy a kiváltságokat Károly, a király fia, az uralkodó testvére, maga is elővendő király ismeri el, kétségtelenül jelzi a királyi hatalomnak a konzuli intézményhez való ragaszkodását, miképpen Károly marche-i gróf kötődését is egy hatáskörébe tartozó városhoz.

Guéret városát csak 1406. július 22-én szabadítja fel Jacques de Bourbon, la Marche grófja. Mégis úgy döntöttünk, hogy erről is említést teszünk tanulmányunkban. A gróf abban a reményben szabadítja fel a várost, hogy még inkább fejlődésnek fog indulni és ily módon is erősíti majd a grófságot. Engedélyt ad a konzulátus felállítására: „a mondott város említett lakói négy konzult állítanak minden évben, akik hivatalba lépésük alkalmával minden évben esküt tesznek Marche tartományunk kedves és hűn szeretett kormányzója előtt..., hogy jól és hűséggel kormányoz-

zák a mondott várost". Hűségesküt tenni a marche-i sénéchalnak, a XIV. században — miként láthattuk — egyenértékű volt a francia király ügye iránt teljes mértékben elkötelezett embernek tett hűbéri hódolattal.

A XIV. században, mint láttuk, voltak városok, amelyek különböző formájú és hatalmú konzulátusokkal rendelkeztek, mások viszont nem, miként Tulle sem, amelynek csak egy évszázad múlva lesz konzuli hivatala. Bizonyos esetekben, amikor szüksége van rájuk, a király támogatja ezeket a konzulátusokat, tárgyál velük, látogatást tesz náluk (Limoges vára, Brive); amint azonban érdeke azt követeli, habozás nélkül hagyja őket tönkremenni (Limoges város).

A polgárság eljövendő hatalmának a kezdetekor a konzulátusok ügyesen gondoskodtak a francia vagy angol király ügyének a segítéséről, bármily csekély hasznuk származott is ebből(...)

A XIV. században Limousinben létezik az uralkodó képviselével megbízott királyi közigazgatás. A sénéchali intézmény nincs híján az eltökéltségnek, mivel sikerül bizonyos módszerek segítségével kieroſttennie néhány pariage-szerződést, amelyek a királyi hatalom meggyökerezése segítőinek bizonyulnak Limousinben. A központi hatalom növekedésének másik jele: a királyi örökrész darabjává váló la Marche megszerzése. Végül a király arra használja fel a rendeket, hogy szándékait ráeröſtse a pápára, a limousiniek pedig küldöttség formájában részt vesznek ezeken a rendi gyűléseken. Ez az uralkodó és alattvalói közötti új típusú érintkezési módot jelent.

Másfelöl, jöllehet az uralkodó érezhetően növeli a hatalmát Limousinben, azért egyes városok — a legfontosabbak — meglehetősen függetlenek maradnak: Brive-röl és Limoges-röl van szó. A francia—angol küzdelem alatt segítséget nyújtanak a királynak több privilégiumért cserébe... És ha a király nem is tud pestis-ellenes egészségügyi politikát alkalmazni (Franciaországban a XVIII. századig kell várni az első közegészségügyi programok létrejöttére), az nyilvánvaló, hogy a XIV. század első felében kézzelfogható módon fejlődik a hatalma.

Fordította: Kordé Zoltán

**Az ófrancia szövegrészleteket
Újfalusi Németh Jenő fordította**

Irodalom:

- Annales Manuscrites de Limoges. Kiad.: E. Ruben F. Achard—P. Ducourtieux. Limoges 1867.
- Barrière, B.: Le Limousin. Paris 1984.
- Cazelles, R.: La société politique et la crise de la royauté sous Philippe de Valois. Paris 1958.
- Coville, A.: Histoire de la France illustrée de Lavisse. IV. Paris 1911.
- Delisle, L.: Mandements et actes divers de Charles V. Paris 1874
- Delort, R.: La vie au Moyen-Age. Paris 1982.
- Delsol, H.: Le consulat de Brive La Gaillarde. Treignac 1982.
- Ducourtieux, P.: Histoire de Limoges. Limoges 1925.
- Duval, L.: Chartres communales et franchises locales du département de la Creuse. 1887.
- Duby, G.: L' économie rurale et la vie des campagnes dans l' Occident médiéval. Paris 1962.
- Duby, G.: Histoire de la civilisation française. Paris 1968.
- Favier, J.: Les templiers ou l' échec des banquiers de la croisade. L'Histoire 47. sz. /1982/
- Grenier, J. L.: La Cité de Limoges, son évêque, son chapitre, son consulat. Paris 1907.
- Guibert, L.: Notes pour servir à l' histoire de Solignac. Limoges 1883.
- Guibert, L.: Foires et marchés limousins aux XIIIème et XIVème siècles. Limoges 1887.
- Guibert, L.: La commune de St-Léonard. Limoges 1890.
- Guibert, L.: Recueil des Archives Anciennes du Limosin. VII. 1897.
- Guibert, L.: La Cour royale de Limoges. Ducourtieux 1904.
- Krynen, J.: Idéal du prince et du pouvoir royal en France à la fin du Moyen Age. Paris 1981.
- Lanthonie, A.: Histoire de l'abbaye de Grandmont. Limoges 1979.
- Lemaître, J. L.: Ussel, une ville de consulat. Tulle 1969.
- Leroux, P.: Chronologie de l'histoire de St-Yrieix-La-Perche. Limoges 1893.
- Morel, P.: La pénétration du pouvoir royal en Limousin. Limoges 1890.
- Morel, P.: Troubles Populaires à Solignac. Limoges 1938.
- Morel, P.: Les parages et notamment celui de Solignac. Limoges 1943.
- Picot, G.: Documents relatifs aux Etats Généraux réunis sous Philippe le Bel. Paris 1801.
- Timbal, P. C.: La guerre de 100 ans vue à travers les registres du parlement. Paris 1962.
- Thomas, A.: Le comté de la Marche et le parlement de Poitiers. Paris 1910.
- Veyrinaud, G.: Histoire de Limoges. Limoges 1973.
- Voisin-Serrier, C.: Roi, seigneurs et villes limousines au XIIIème siècle. Limoges 1986.